

“เจ้าของ” ชุมชนการสร้างความเป็นชุมชน (sense of community) จึงเป็นหนึ่งเดียวกับการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเขาเชื่อว่า การเรียนรู้ของชุมชนแยกไม่ขาดจากการสร้างสำนักสาธารณะ ฉะนั้น ชุมชนที่อุดมไปด้วยชีวิตสาธารณะที่มีสุขภาพดีหรือชุมชนที่มีประชาสังคมเข้มแข็งคือ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” นั่นเอง (สิริลักษณ์ ยิ้มประสาทร, 2548, หน้า 9)

ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

สีลาภรณ์ นาครทรรพ(2543, หน้า 61-67) ได้เสนอว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีลักษณะสำคัญ 4 ประการดังนี้

1. เป็นกระบวนการกลุ่ม (group process) ที่เกิดจากสมาชิกได้ร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถามหาคำตอบ หาแนวทางและอื่นๆ ในการดำเนินงานของชุมชน กระบวนการที่สมาชิกได้มาร่วมกันคิดและทำงานร่วมกันนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของสมาชิกที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกันเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ได้มีประสบการณ์ของการทดลองในการดำเนินงานของชุมชนร่วมกัน

2) เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (active learning) เป็นเรื่องของความพยายามจะแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการ ในการพัฒนาของชีวิตจริงโดยการดำเนินงานพัฒนาพลวัตของการเรียนรู้เกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาสาเหตุ และหาแนวทางแก้ไขโดยการดำเนินงานของชุมชนเมื่อได้ข้อตกลงแล้วสมาชิกก็นำไปลงมือปฏิบัติร่วมกันเพื่อหาแนวทางแก้ไขให้ดีขึ้นกระบวนการคิด-ทำ-ทบทวน-วิเคราะห์-ทำจึงหมุนวนไปซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกได้ยกระดับความคิดและสังมภูมิปัญญาไว้

3) เป็นการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาในชีวิตจริง (problem oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อหาความพยายามในการพึ่งตนเองและพัฒนาอย่างต่อเนื่องของครอบครัวและชุมชน ดังนั้นการเรียนรู้ของชุมชนนี้จึงมิได้มีความหมายเพียงการยกระดับความคิดสติปัญญาของสมาชิกให้สูงขึ้นเท่านั้นแต่การเรียนรู้เพื่อดำเนินงานพัฒนาซึ่งเป็นเรื่องของวิถีชีวิตจริงของชาวบ้าน/ท้องถิ่นของชุมชนจะทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจและเรียนรู้ที่จะดำเนินงานได้

4) เป็นการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (horizontal) มากกว่าในแนวตั้ง (vertical) การเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกและระหว่างชุมชนเป็นการเรียนรู้จากความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกันมีการช่วยเหลือกันมีการติดต่อสื่อสารถึงกัน

มีความเอื้ออาทรต่อกันทำให้สมาชิกที่สนใจร่วมกันมาทำงานภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกันและเป็นลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกัน

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนมี 6 แนวคิด ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543, หน้า 6-8)

1) มนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงและสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ การเรียนรู้นอกจากจะสร้างสรรค์ภูมิปัญญาให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องแล้วยังก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและความปิติแก่ผู้เรียนรู้อีกด้วย

2) การปฏิรูปการศึกษาควรมุ่งแก้ปัญหาความทุกข์ยากของคนส่วนใหญ่ของประเทศโดยการกระจายการเรียนรู้ออกจาก “สถานศึกษา” ไปสู่ “ชุมชน” หรือการคืนการศึกษาให้ชุมชนเพื่อให้การเรียนรู้ตอบสนองความต้องการของชุมชนทำให้เกิดการสะสม “องค์ความรู้” ในท้องถิ่นเป็น “ฐาน” สำหรับการพัฒนา “หลักสูตรท้องถิ่น” และนำไปสู่การปฏิรูป “การเรียนการสอน” ในสถานศึกษาทั้งยังช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนและสถานศึกษาทำให้มีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งซึ่งกันและกันหรืออีกนัยหนึ่ง นักเรียนครู และชุมชน อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันคือ เป็นทั้งผู้สอนและผู้เรียนรู้ไปพร้อมๆกัน

3) บุคคลและชุมชนมีความหลากหลายทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ การนำ “รูปแบบการเรียนรู้” ที่ประสบความสำเร็จในชุมชนหนึ่งไปใช้ในอีกชุมชนหนึ่งหรือการวางแผนจากส่วนกลางแล้วนำไปให้คนในชุมชนท้องถิ่นปฏิบัติจึงมักประสบความสำเร็จล้มเหลวนอกจากนี้ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนยังเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาจึงต้องพัฒนา “รูปแบบการเรียนรู้” ในแต่ละชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

4) เป้าหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนคือ เพื่อสร้าง “ปัญญา” ให้ “คน” ในชุมชน (ทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพ) สามารถพัฒนาตนเองครอบครัว และชุมชนได้อย่างบูรณาการหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเพื่อสร้างเสริม “พลัง” ให้คนในชุมชนสามารถ “พึ่งตนเอง” และ “พึ่งพากันเอง” ได้มากขึ้น โดยเน้น “การมีส่วนร่วม” ในกระบวนการเรียนรู้ และ “การฝึกฝน” ตนเองในทุกด้านของชีวิตรวมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเชื่อมต่อประสานการณ์ระหว่างบุคคลและชุมชน โดยผ่านกระบวนการกลุ่มและเครือข่ายการเรียนรู้

5) การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่มีคุณภาพเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการมีสาระและขอบเขตกว้างขวางโดยเฉพาะประเด็น “การเลี้ยงชีพ” ของคนในชุมชนซึ่งจำเป็นต้องอาศัย “ความร่วมมือร่วมใจ” หรือ “พลีกำลัง” จากทุกส่วนของสังคมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาค

ประชาชนอาทิ นักวิชาการ สื่อมวลชนนักธุรกิจ สถาบันการศึกษาองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน ฯลฯ การเรียนรู้ในชุมชนจึงมิได้เกี่ยวข้องกับบุคลากรทางการศึกษาเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย

6) การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนควรนำไปสู่วัตถุประสงค์หลายๆประการพร้อมกัน เช่น เพื่อสืบค้นผู้นำจิตวิญญาณสร้างความเข้าใจร่วมกันสร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงามเกิดความเอื้ออาทรสร้างวิสัยทัศน์ร่วมสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่(วิธิตัดและการทำงาน) ได้ ปัญหาและความต้องการของชุมชนได้แนวทาง วิธีการและแผนงานการแก้ปัญหาได้เริ่มทดลองทำ ได้ โจทย์วิจัยเกิดระดมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ได้องค์ความรู้ใหม่และขยายผลสู่การสรุปบทเรียนร่วมกันได้ หลักสูตรท้องถิ่นและนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนรู้การสอนชุมชนมีโอกาสเรียนรู้และจัดการร่วมกันและสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนมีการเรียนรู้จากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยผ่านพิธีกรรม จารีตประเพณีค่านิยม วัฒนธรรม ความเชื่อซึ่งกล่าวได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีรากฐานมาจากประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิตและการปฏิบัติกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นกระบวนการเพื่อแสวงหาความรู้ที่ไม่เป็นทางการและไม่ใช้การศึกษาในระบบที่อยู่ในสถาบันการศึกษา กระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของวัฒนธรรมชุมชนคือ เป็นการพัฒนาด้วยศักยภาพของชุมชนเช่น กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนรุ่นแล้วรุ่นเล่าดังนั้นการเรียนรู้ของชุมชนจึงเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

จากแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของเสรี พงศ์พิศ (2546, หน้า 35-37) ที่กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิตการรู้และการปฏิบัติ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียวกัน กระบวนการดังกล่าวเกิดจากความเหมาะสมของท้องถิ่นช่วยให้บุคคลและชุมชน สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติอย่างผู้รู้ปฏิบัติตามแบบอย่างของผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบทสังคมวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริงซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบ

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดของพระมหาสุทนต์อภากโร (2548, หน้า 99-116) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนว่าเกิดขึ้นจากการทดลองการแสวงหาคำตอบการฝึกปฏิบัติจนเกิดความเข้าใจและการสร้างระบบคิดของชุมชนขึ้นมา โดยก้าวทางการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีทั้งการยอมรับการ

ปฏิเสศ การประยุกต์ใช้การเลิกใช้ และการสร้างใหม่โดยเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมในชุมชน และบริบทของสังคมที่เข้าสู่ชุมชน โดยการเรียนรู้ของสังคมไทยที่มีลักษณะร่วมอย่างน้อย 4 ประการคือ

1) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของชีวิตและการทำงาน กล่าวคือ ชุมชนเหมือนชีวิตที่มีการเกิดขึ้นเรียนรู้ เผชิญปัญหาการจัดการตนเองและการสร้างปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นชุมชนจะดำเนินวิถีชุมชนไม่ได้ถ้าไม่เข้าใจบริบทที่ตนเองเป็นอยู่และไม่กำหนดรู้ว่าตนเองเป็นอยู่อย่างไรดังนั้นการเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นการเรียนรู้เกี่ยวข้องกับชีวิตและงานที่จะต้องมีการจัดการตนเองเพื่อให้กลุ่มหรือกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนได้ประกอบกิจกรรมของตนตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสถาบันภายในชุมชน เช่น วัด บ้าน โรงเรียนหรือองค์กรชุมชนมีการเรียนรู้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกำหนดจัดการตนเองได้ชุมชนก็จะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่สามารถสร้างชุดความรู้ของตนเองขึ้นมาแล้วประยุกต์ใช้กับการทำงานและวิถีชีวิตผลลัพธ์ของการเรียนรู้ คือชีวิตและงานที่มีความงอกงาม

2) เครื่องมือการเรียนรู้ของชุมชนคือ การเรียนรู้จากปัญหาที่ชุมชนเผชิญ เช่น ภาระหนี้สิน ความขัดแย้งระหว่างบุคคลปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรฯลฯ เป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนได้ต่อสู้และหาทางออกร่วมกันผลลัพธ์ของการแก้ปัญหา คือการเรียนรู้และการสร้างความรู้ใหม่ของชุมชน

3) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ของชุมชนเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นชุมชนที่มีความสนิทสนมมีความคุ้นเคยกันมักมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ความคิดและการจัดการร่วมกันอีกนัยหนึ่งการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ที่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้ที่ชุมชนมีอยู่และความรู้จากภายนอกชุมชน โดยการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนให้เข้ากับสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนรวมถึงการประเมินตนเองตลอดเวลาจะทำให้ชุมชนเกิดความรู้ใหม่ทั้งนี้ชุมชนที่ขาดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมักจะพ่ายแพ้ต่ออิทธิพลทางความคิดและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งกว่าผลก็คือการล่มสลายของชุมชนหรือการตกอยู่ในภาวะการพึ่งพา ดังนั้นการผสมผสานการจัดการความรู้ในมิติต่างๆจะทำให้ชุมชนเกิดชุดความรู้ใหม่และสร้างวิถีแห่งการพึ่งพาตนเอง

4) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง การเรียนรู้ด้วยการตั้งคำถามเพื่อให้ได้คำตอบอาจมาเพียงพอต่อการดำรงอยู่ของคนในชุมชนการเรียนรู้จากการลงมือทำมีการทดลอง ผลิตซ้ำจนได้ความรู้และความเข้าใจจะช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และมีวิถีของชุมชนซึ่งถ้าไม่มีการลงมือปฏิบัติกันอย่างจริงจังชุมชนอาจจะไม่สามารถเผชิญกับปัญหาได้รวมทั้งขาดการสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาและเมื่อปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ ชุมชนสามารถสร้างความรู้และภูมิปัญญาของตนเอง

ขึ้นมาซึ่งผลผลิตของความรู้กลายเป็นนวัตกรรมของชุมชนทั้งรูปแบบ เครื่องมือเครื่องใช้ วัฒนธรรม ประเพณีและระบบการจัดการซึ่งอาจแพร่ขยายไปยังชุมชนอื่น

อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ของชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับช่วงเวลาและสถานที่ที่เกิดขึ้น บางช่วง อาจมีความเข้มแข็งซึ่งก่อให้เกิดศักยภาพในการพัฒนาและระบบการจัดการที่ดีของชุมชน แต่บางครั้ง การเรียนรู้ตกอยู่ในภาวะถดถอย ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยหลายประการทั้งปัจจัยภายใน เช่น การขาดผู้นำ ที่เข้มแข็ง ความขัดแย้งในชุมชน ฯลฯ และจากอิทธิพลของความรู้ค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรม จากภายนอกที่หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชน ซึ่งชุมชนจะต้องร่วมกันสำรวจค้นหา และสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง ขึ้นมาใหม่ การเรียนรู้เป็นพฤติกรรมหนึ่งของมนุษย์ที่มีผลมาจากการที่ได้ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่เกิดขึ้น รอบตัวมนุษย์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ หรือมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวให้ ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้ง่ายขึ้น โดยการเรียนรู้ของมนุษย์ในการปรับตัวนั้น ไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างรีบร้อน แต่จะมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปอย่างมีขั้นตอนซึ่งอาจเริ่มจากการ ผ่านประสบการณ์ในการลองผิดลองถูกแล้ว จึงค่อยเริ่มเรียนรู้ว่าสิ่งใดก่อให้เกิดประโยชน์และสิ่งใด ก่อให้เกิดโทษจึงจะเลือกปรับมาใช้และนำเข้าสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองอย่างช้าๆ จนกลายเป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติอย่างถาวร การเรียนรู้ไม่ได้เน้นที่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพียงด้าน เดียวเท่านั้น เพราะถ้านั้นเพียงด้านเดียวก็จะเกิดการเรียนรู้ที่ไม่สมบูรณ์การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ สมบูรณ์แบบ ควรเปลี่ยนแปลงด้านสติปัญญาด้านจิตใจ ควบคู่ไปพร้อมๆกันด้วย จึงจะเรียกได้ว่าการ เรียนรู้ที่แท้จริง ดังเช่น พฤติกรรมการเรียนรู้ตามทฤษฎีของ Bloom, Benjamin S. (1976) ได้จำแนก พฤติกรรมที่ผ่านการเรียนรู้มาแล้วเป็น 3 ด้านใหญ่ๆ คือ ประการแรก ด้านสติปัญญา (cognitive domain) เป็นความสามารถทางด้านสมองในการคิดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆซึ่งมีพฤติกรรมแยกย่อยเป็น 6 ชั้น คือ ความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ประการที่สอง ด้านจิตใจหรือความรู้สึก (affective domain) เป็นความสามารถในการรู้สึกต่อสิ่งต่างๆ รวมทั้งทัศนคติ ความเชื่อถือ หรือค่านิยม มีพฤติกรรมที่แยกย่อยเป็น 5 ชั้นคือ การรับรู้ การให้ความสนใจและการตอบสนอง การประเมินค่า และการสร้างคุณค่า การจัดระบบและการสร้างลักษณะนิสัย และประการสุดท้ายเกี่ยวกับด้านทักษะหรือการปฏิบัติ (psychomotor domain) เป็นความสามารถใน ด้านการปฏิบัติ หรือการเคลื่อนไหวทางร่างกายแยกเป็นพฤติกรรม 5 ชั้นคือ การเลียนแบบ การทำตาม แบบ การหาความถูกต้อง การทำอย่างต่อเนื่องและการทำโดยธรรมชาติ

ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

สำหรับขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเริ่มต้นจาก “รวมคน ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียนและร่วมรับผลจากการกระทำ” ถ้า “วงจรแห่งการเรียนรู้” ของชุมชนใดหมุนเร็วหรือมี “พลวัต” สูงแสดงว่าชุมชนนั้นมี “พลังการเรียนรู้” สูงดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543, หน้า 9-13)

1) รวมคนการรวมคนมีวัตถุประสงค์เพื่อรวม “พลังใจ” เป็นการเสริมใจซึ่งกันและกันสมาชิกขององค์กรมีความสนใจและมีวัตถุประสงค์ร่วมกันทำให้เกิด จิตสำนึกร่วมในการแก้ปัญหา และพัฒนาท้องถิ่นเกิดความรัก ความสามัคคีและความเอื้ออาทรองค์กรชุมชนที่มีสมาชิกหลากหลายทั้งเพศ วัย และอาชีพและพบปะกันอย่างต่อเนื่ององค์กรชุมชนนั้นย่อมมีความเข้มแข็งเพื่อกระตุ้นให้เกิดการระดมทุนทางสังคมจากภายในชุมชนควรสร้างกิจกรรมที่บุคคลในชุมชนสามารถมีส่วนร่วมเช่น การออมทรัพย์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมประเพณีพื้นบ้านหรือ ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน เป็นต้นหรือทำให้เกิดการเชื่อมต่อองค์กรในชุมชนเข้าด้วยกันเช่น กลุ่มป่าชุมชนกลุ่มสมุนไพรกลุ่มออมทรัพย์กลุ่มแปรรูปอาหารหรือกลุ่มวัฒนธรรมวัด โรงเรียน เป็นต้นการรวมคนเป็นกลุ่มและการเชื่อมต่อองค์กรเป็นเครือข่ายสามารถกระทำได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละท้องถิ่นวิธีที่ได้รับความนิยมได้แก่ การจัดเวทีอาจเรียนว่าเวทีชาวบ้านหรือเวทีประชาคมเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมแล้วนำประเด็นที่ชุมชนให้ความสนใจมาเป็นเครื่องมือในการ “รวมคน” และการสืบค้นผู้นำเช่น การเลี้ยงชีพ ปัญหาสิ่งแวดล้อมปัญหา ยาเสพติด การรักษาสุขภาพพิธีกรรมและประเพณี คนตรีพื้นบ้านประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นต้น ชุมชนหลายแห่งใช้ ผู้นำในชุมชนเป็นเครื่องมือในการรวมคน อาจเป็นพระภิกษุครู หมอพื้นบ้าน ผู้นำทางจิตวิญญาณ ด้านพิธีกรรมหรือผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งผู้นำเหล่านี้มักเป็นผู้นำตามธรรมชาติ ซึ่งมีคุณธรรมซื่อสัตย์ เสียสละ อดทนอดกลั้น และมีจิตใจอาสาสมัคร

การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนใช้คนเป็นทั้ง ปัจจัยและเป้าหมายของการเรียนรู้ ดังนั้น “รวมคน” จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด การรวมคนด้วยความคิดจะสามารถรวมพลังใจของผู้นำจิตวิญญาณได้เป็นอย่างดี ทำให้ได้คนที่มีคุณภาพ มีพลังและเป็นการรวมตัวกัน ที่มีความยั่งยืนซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานในขั้นต่อไปประสบความสำเร็จ

2) ร่วมคิดมีวัตถุประสงค์เพื่อระดม “พลังความคิด” ให้รู้แจ้งแทงตลอด โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมอง เพื่อระดมความคิดสร้างความเข้าใจร่วมกัน ปรับกระบวนการทัศน สร้างวิสัยทัศน์ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์วิเคราะห์ปัญหาและโอกาสอย่างรอบด้านจัดลำดับความสำคัญของปัญหา(เรียนรู้อะไร) กำหนดแนวทางวิธีการ และแผนงานในการแก้ปัญหา(เรียนรู้อย่างไรเรียนรู้กับใคร เรียนรู้ที่ไหน)

3) ร่วมทำมีวัตถุประสงค์เพื่อรวม“พลังการจัดการ”ตามแผนงานที่กำหนดโดยใช้หลักสหกรณ์ การฝึกฝนจากการทดลองทำและการปฏิบัติในพื้นที่จริงกิจกรรมจริง สถานการณ์จริงประกอบกับการใช้ หลักการทฤษฎีเทคโนโลยีและระบบการบริหารจัดการที่ดีมาสร้างความเชื่อมโยงกันซึ่งการจัดแบ่ง บทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของภาคีการพัฒนาต่างๆอย่างเหมาะสมยอมทำให้การใช้ทรัพยากร มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดมีวัตถุประสงค์

4) ร่วมสรุปบทเรียนเพื่อสร้าง“พลังภูมิปัญญา”โดยเริ่มต้นจากการประเมินตนเองและ ประเมินผลงานผ่านเวทีกลุ่มและเครือข่ายทำให้เกิดการเชื่อมต่อทักษะองค์ความรู้ และประสบการณ์ นำไปสู่การพัฒนา “องค์ความรู้ใหม่” ขององค์กร จากนั้นเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อ ไปสู่องค์กรชุมชน อื่นๆ

5) ร่วมรับผลจากการกระทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง“พลังปิติ”โดยการยกย่อง ชื่นชมและให้ กำลังใจคนที่เสียสละและทำงานให้กับชุมชนและสังคมทำให้เกิดการภาคภูมิใจและมีความสุขจากการ ทำงานร่วมกันส่วนผลจากการกระทำอาจได้รับในมิติที่แตกต่างกันเช่น สมาชิก องค์กรชุมชนได้รับผล ทางด้านเศรษฐกิจนักเรียนได้เรียนรู้วิถีคิดและการทำงานเป็นทีมส่วนครูได้เรียนรู้ศักยภาพของท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการปฏิรูปการเรียนการสอนในโรงเรียน

นอกจากนี้งานวิจัยของอคุลย์ วังศิริคุณ (2543) การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการ เรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง:การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน ผลการวิจัยพบว่า ลำดับ ขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย 7 ลำดับขั้นตอนคือ (1) ชุมชนรับรู้และตระหนักในปัญหา (2) สมาชิกชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา (3) สมาชิกชุมชนร่วมกัน แสวงหาและ (4) สมาชิกชุมชนเลือกแนวทางแก้ปัญหา (5) สมาชิกชุมชนร่วมกันดำเนินการ (6) สมาชิก ชุมชนร่วมกันประเมินผลการดำเนินงาน (7) สมาชิกชุมชนร่วมกันปรับปรุงหากดำเนินการไม่สำเร็จ ชุมชนส่วนใหญ่รับรู้และตระหนักถึงปัญหาจากการที่สมาชิกในชุมชนประสบปัญหาที่รับรู้เองเป็น ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกในชุมชนทั้งหมดหรือส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับการทำมาหากินการ วิเคราะห์ปัญหาของชุมชนจะร่วมกันวิเคราะห์เป็นกลุ่มย่อยหรือที่ประชุมหมู่บ้านชุมชนเลือกแนว ทางแก้ไขปัญหาโดยการลองผิดลองถูกสมาชิกชุมชนร่วมวางแผนในที่ประชุมหมู่บ้านแล้วดำเนินการ ในลักษณะการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรสถาบันและประเมินโดยสมาชิกกระทำร่วมกัน

องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ในส่วนองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(ม.ป.ป., หน้า 41-42) ได้แสดงทัศนะโดยกล่าวไว้ว่ารากฐานที่สำคัญของชุมชนที่เป็นองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมี 3 ประการคือ

(1) เครือข่ายและองค์กรชาวบ้านการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน เครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมส่วนต่างๆเข้าหากัน ส่วนองค์กรชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการจัดการทั้งในด้านผลผลิตทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุนและการเรียนรู้ของชุมชน เครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน จึงมีบทบาทเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกันในกระบวนการเรียนรู้

(2) ระบบข้อมูลและสารสนเทศการเรียนรู้ของชุมชน จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลข่าวสารและความรู้ในระยะแรก การเรียนรู้อาจใช้ข้อมูลข่าวสารและความรู้ในชุมชน เมื่อกระบวนการเรียนรู้เข้มแข็งและกว้างขวางขึ้น ข้อมูลข่าวสารและความรู้จากภายนอกก็เป็นสิ่งจำเป็น

(3) สถาบันการเรียนรู้ของชุมชนซึ่ง หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีความมั่นคงต่อเนื่องอันเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชน

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป., หน้า 69-72) ยังกล่าวถึงองค์ประกอบหรือกลไกที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของชุมชนดังนี้

(1) **ฐานการเรียนรู้** หมายถึง แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนที่มีอยู่รอบตัว ทั้งในครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน และต่างชุมชน ในธรรมชาติ เช่นเดียวกับผู้ให้การเรียนรู้มีมากมายทั้งพ่อแม่ปู่ย่าตายาย เพื่อน พระหรือผู้นำทางศาสนา ครูช่าง พ่อค้า หมอชาวบ้านตลอดจนสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนและทรัพยากรอื่นๆ

(2) **เนื้อหา/องค์ความรู้** เนื้อหาองค์ความรู้ของชุมชนจะกำหนดจากความต้องการและความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก และเนื้อหาในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎีคือ เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม เพราะหวังผลในการนำไปใช้ในวิถีชีวิตจริงด้านต่างๆซึ่งหากพิจารณาโดยผิวเผินแล้ว อาจคิดว่าการเรียนรู้ของชุมชนไม่มีเนื้อหาแต่ในความเป็นจริงแล้วกลับครอบคลุมเนื้อหาต่างๆไว้อย่างครบถ้วนเพียง แต่เนื้อหาเหล่านั้นไม่ได้แยกเป็นรายวิชาหากแต่แทรกอยู่ในการดำรงชีวิตแต่ละด้าน เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์เรียนรู้จากการผลิตการบริโภคและการแลกเปลี่ยน ผลผลิตวิชารัฐศาสตร์เรียนรู้จากการปกครองภายในชุมชน เป็นต้น

(3) กิจกรรมการเรียนรู้ มีหลากหลายวิธี ทั้งการสอน การสังเกต การอ่านการถาม การทดลอง ทำ การเลียนแบบการคิดไตร่ตรอง การแลกเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งหลายเหล่านี้มีความยืดหยุ่น เหมาะสมกับเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน ตามความถนัดที่ไม่เหมือนกันของผู้เรียนและผู้สอน

อรรถศรี งามวิทยาพงศ์ (2549, หน้า 4-10) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเกิดขึ้นผ่าน ช่องทางสำคัญดังองค์ประกอบต่อไปนี้คือ

(1) วิธีการหรือ ช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การศึกษาประสบการณ์จากบุคคลชุมชน การศึกษาดูงาน หรือทัศนศึกษา การสนทนา ปรัชญาหรือ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นการประชุม อย่างเป็นทางการ การปฏิบัติจริง

(2) ฐานการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งมีทั้งภายในและภายนอก ภายใน ได้แก่ สมาชิกชุมชนผู้นำ ชุมชน และภายนอกได้แก่บุคคล องค์กรภายนอก

(3) เนื้อหาหรือองค์ความรู้ที่หลากหลาย เช่น เนื้อหาเกี่ยวกับการทำมาหากินการแก้ปัญหาหรือ การพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน การดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ การเรียนรู้ของ มนุษย์เกิดขึ้นตลอดเวลาที่บุคคลปฏิสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกที่ยังมีชีวิตอยู่การปรับตัวจึงเกี่ยวข้องกับ เนื้อหาแหล่งเรียนรู้ และช่องทางวิธีการ เครื่องมือการเรียนรู้ที่หลากหลายมากมายที่อยู่ในชีวิตจริงที่ สำคัญคือ โดยธรรมชาติแล้วบุคคลแต่ละคนก็มีความหลากหลายแตกต่างกันเป็นพื้นฐานด้วย ดังนั้น การถ่ายทอดความรู้จึงเป็นการถ่ายทอดของเดิม และสร้างสรรค์สิ่งใหม่เพราะมีความยืดหยุ่นครอบคลุม เนื้อหาวัตถุประสงค์ที่ไม่เหมือนกันและความสามารถความถนัดที่ไม่เท่ากันของบุคคลแต่ละคนได้

(4) บริบทแวดล้อมและกลไกต่างๆที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น กล่าวคือมีโครงสร้างของความสัมพันธ์ในด้านต่างๆแบบแนวนอน (horizontal) มากกว่าแบบแนวตั้ง (vertical) และมีระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม (social relations) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือ ผลประโยชน์ (power relations)

(5) มีกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สืบเนื่องจากลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ที่มีความแตกต่าง หลากหลาย มีผลให้กระบวนการเรียนรู้พัฒนาสร้างใหม่ ในสิ่งที่ถ่ายทอดไปด้วยเนื่องจากการ เรียนรู้แบบปฏิสัมพันธ์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม คือปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลและระหว่าง บุคคลกับตนเองเกิดทำความเข้าใจกับสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดและมีการเชื่อมโยงหรือสังเคราะห์ขึ้น เป็นความรู้ชุดใหม่ และส่งผลให้บุคคลเกิดการพัฒนาและเกิดความรู้ใหม่ได้ ด้วยการเปิดโอกาสให้ แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ ทำให้บุคคลสามารถคิดค้นการผลิตใหม่หรือการสร้างสรรค์ย่อม เกิดขึ้นได้ง่าย

นอกจากองค์ประกอบดังกล่าวแล้วกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ยังมีเงื่อนไขอื่นๆ ประกอบอีก คือ

(1) เงื่อนไขของเวลาที่พอเพียง แก่กระบวนการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ จำเป็นจะต้องใช้เวลาที่เพียงพอ ในการทำความเข้าใจ การตกผลึกทางความคิดจิตใจของตนเอง และเชื่อมโยงกับภายนอก

(2) เงื่อนไขการจัดการกระบวนการเรียนรู้ มีเป้าหมายเพื่อการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ นอกจากการผลิตซ้ำสิ่งเดิม ดังนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการ (management) เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อให้องค์ประกอบต่างๆ ที่กล่าวมา เกิดขึ้นหรือที่มีอยู่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น

(3) เงื่อนไขของกระบวนการทัศน์โดยกระบวนการทัศน์ที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งใหม่คือกระบวนการทัศน์ที่เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพและความสามารถในการเรียนรู้สูงกว่าสัตว์โลกทั่วไป เนื่องจากมีจินตนาการและจิตสำนึกแห่งความดีงามที่สามารถพัฒนาให้สูงมากขึ้นไปได้เรื่อยๆ และธรรมชาติมีความหลากหลายเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

(4) เงื่อนไขของกลไกการเรียนรู้ กลไกการเรียนรู้มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่รวบรวมส่งผ่านเนื้อหาของการเรียนรู้ โดยอาศัยแหล่งเรียนรู้และช่องทางเครื่องมือวิธีการต่างๆ กลไกการเรียนรู้จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการผลักดันหรือขับเคลื่อน “กระบวนการ” หรือทำให้ “กระบวนการ” เกิดและพัฒนาขึ้น

โดยสรุปกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ฐานการเรียนรู้ เนื้อหาองค์ความรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ โดยอยู่ภายใต้เงื่อนไขของเวลาที่พอเพียงแก่กระบวนการเรียนรู้การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายเพื่อการสร้างสรรค์สิ่งใหม่โดยกระบวนการทัศน์ที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ และเงื่อนไขกลไกการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญ ในการทำหน้าที่รวบรวมส่งผ่านเนื้อหาของการเรียนรู้โดยอาศัยแหล่งเรียนรู้และช่องทางเครื่องมือวิธีการต่างๆ เพื่อผลักดันขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้

ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชน

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในสังคมในความหมายของการถ่ายทอดวิชาความรู้ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง หรือที่เรียกว่าการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมการพัฒนาความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในชุมชนจึงต้องอาศัยความร่วมมือของทุกส่วนในสังคมทั้งการสนับสนุนของนโยบายภาครัฐการร่วมสนับสนุนของบุคลากรภาครัฐการจัดระบบสนับสนุนในชุมชนรวมทั้ง การรวมพลังของทุกส่วนใน

สังคม ดังที่ เสรี พงศ์พิศ (2550, หน้า 66-69) ได้กล่าวไว้ว่าการดำเนินเศรษฐกิจชุมชน ต้องตั้งอยู่บนฐานความรู้ ดังนี้

1. ถ้ารัฐมีความจริงใจในการพัฒนาแบบยั่งยืน ต้องมีนโยบายที่ชัดเจนที่จะส่งเสริมสนับสนุนระบบเศรษฐกิจชุมชนซึ่งต้องตั้งอยู่บนฐานความรู้ไม่ใช่ฐานเงิน และอำนาจอย่างที่รัฐใช้อยู่เพราะทำให้อ่อนแอและต้องพึ่งพารัฐตลอดไปไม่รู้จบต้องสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบและส่งเสริมสหกรณ์อย่างเหมาะสม โดยปรับบทบาทการไปกำกับแบบ “นายอำนาจ” (dictator แปลว่าผู้สั่งการ) มาเป็น “นายอำนวยความสะดวก” (facilitator) จากพวกช่างขุดช่างรื้อมาเป็น “ช่างเชื่อม” (catalyst) จากนักสร้างกำแพง มาเป็นนักสร้างสะพาน จากนักสร้างอาณาจักรมาเป็น “ผู้ประสานให้เกิดเครือข่าย” (networker) ให้ความรู้ทางวิชาการที่ชาวบ้านขาดอยู่

2. ในชุมชนหมู่บ้านมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากมายเปรียบเหมือนต้นไม้หลายต้นที่ไม่มีป่าไม่มี “ระบบเศรษฐกิจชุมชน” ระบบที่เกิดจากการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกันจนเกิดพลังและสามารถขับเคลื่อนได้ด้วยตัวมันเองกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนวันนี้จึงมีแต่กิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบเดี่ยวๆ ไม่ก็อย่างวนเวียนอยู่ชั่ววนาตาปีหนี้สินเพิ่มขึ้นทุกวัน โครงการพัฒนาต่างๆ ที่ใครต่อใครส่งเข้ามาในหมู่บ้านถ้าหากยังอยู่ก็อยู่แบบ “ของใครของมัน” ขึ้นอยู่กับว่าหน่วยงานไหนส่งเข้ามา

3. การพัฒนาที่ผ่านมาได้ทำลายระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบเดิมไปจนหมดเศรษฐกิจชุมชนแบบดั้งเดิมนั้นเป็น “ระบบ” เพราะทุกอย่างสัมพันธ์กันเกื้อกูลกัน เป็นวิถีที่ชุมชนพึ่งตนเองได้พึ่งพาธรรมชาติและพึ่งพากันเอง

4. ความล้มเหลวของชาวบ้านเกิดจากการขาดความรู้และไม่มีใครช่วยให้เกิดการเรียนรู้จริงๆ การช่วยให้ชุมชนเรียนรู้ไม่ได้หมายถึงการช่วยให้หายโง่หายเจ็บแบบเดิมๆ อีกต่อไปแต่หมายถึงการช่วยให้พวกเขาค้นพบศักยภาพที่แท้จริงของตนเองและพัฒนาศักยภาพดังกล่าวไปสู่การพึ่งตนเอง

5. วิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่เรียกว่า “ประชาพิชญ์” คือชาวบ้านวิจัยตนเองเรียนรู้จักตนเองชุมชนและโลก เรียนรู้เอกลักษณ์และรากเหง้าความรู้ภูมิปัญญาบทบาทของรัฐคือช่วยให้พวกเขาได้เรียนรู้และเติมเต็มให้พวกเขาพึ่งตนเองได้การตั้งคำถามทำให้ชาวบ้านรู้ว่าป็นหนี้เท่าไรมีปัญหาอะไร และควรหาทางออกอย่างไรข้อมูลชุมชนทำให้ชุมชนต่างๆ เริ่มเข้าใจว่าพวกเขาอยู่แบบเดิมไม่ได้แล้วและต้องสร้าง “ระบบเศรษฐกิจชุมชน” ขึ้นอย่างจริงจังเป็นระบบที่ขับเคลื่อนด้วยตัวเองและสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจใหญ่แบบเกื้อกูลกัน ไม่ใช่อุปถัมภ์เหมือนไม้เล็กในป่าใหญ่ที่อยู่ได้โดยการเกื้อกูลกันกับไม้ใหญ่น้อยและสรรพสิ่งในป่าแห่งนั้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในชุมชนจะต้องอาศัยความร่วมมือของทุก ส่วนในสังคมทั้งการสนับสนุนภาครัฐการจัดระบบสนับสนุนในชุมชนรวมทั้ง การรวมพลังของทุก ส่วนในสังคมโดยตั้งอยู่บนฐานของความรู้ที่ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

ตอนที่ 6 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

จากพระราชดำรัสปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ ทรงพระราชทานเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ ระดับครอบครัวระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทาง สายกลางความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยมีเงื่อนไข 2 ประการคือ มีความรู้และมีคุณธรรม

ชยอนันต์ สมุทวณิช (2541) วิเคราะห์ไว้ในทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิดว่า ทฤษฎี ใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำรัสเป็นสัมมาทฤษฎี ที่อยู่เหนือระนาบแนวความคิดในทฤษฎีของการพัฒนาต่างๆ ที่ขาดและบกพร่องทางจริยธรรมโดยเห็น ว่า มิติทางจริยธรรมของทฤษฎีใหม่และแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีอยู่ในพุทธปรัชญาแล้ว เพียงแต่ยังไม่มีผู้ใดนำมาจัดระบบและนำมาเสนออย่างเป็นรูปธรรม แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริสามารถนำมาศึกษาการทำเกษตรของชุมชนและการพัฒนาตามลำดับขั้นเป็น เศรษฐกิจชุมชนซึ่งเชื่อมโยงจากระดับเล็กสุดในไร่นาเกษตรกร ไปจนถึงระดับชุมชนและระดับสังคม การจัดการบนพื้นฐานข้อมูลเพื่อความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและเป้าหมายสุดท้ายคือทรัพยากร ต้องยั่งยืน คุ้มค่านุรักษ์และพัฒนาซึ่งได้มีการพัฒนาตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงตาม ขั้นตอนทฤษฎีใหม่มี 3 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 พึ่งตนเอง คือ พอเพียงในระดับครอบครัว สมดุลพอดี พออยู่ พอกิน เน้นผลิตให้ เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนสามารถเลี้ยงตัวเองได้มีชีวิตที่ประหยัด

ขั้นที่ 2 พึ่งพากันร่วมมือกัน คือ พอเพียงในระดับชุมชน มีการรวมกลุ่มหรือสหกรณ์ดำเนิน กิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมมือ ในการพัฒนาการผลิต การตลาด คุณภาพชีวิต ดูแลสวัสดิการการศึกษา สังคม และสิ่งแวดล้อม มีการทำงานร่วมกัน ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมแก้ปัญหา ทำให้คนในชุมชนรู้จักการ ให้อภัยและการรับ

ขั้นที่ 3 ร่วมมือกับองค์กรอื่นๆภายนอกชุมชน คือ พอเพียงในระดับประเทศ มีปริมาณการผลิตมากขึ้น สามารถป้อนออกสู่ตลาดสากล เป็นการร่วมมือที่เป็นพันธมิตรกับเอกชนและภาครัฐบาลอย่างเสมอภาค พร้อมทั้งเข้าสู่สภาพการแข่งขันในระดับประเทศและระหว่างประเทศได้

เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตน ตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลในวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด ยึดทางสายกลางในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นพื้นฐานของความมั่นคงในการดำรงชีวิต ส่งผลให้สามารถใช้หลักการพึ่งตนเอง โดยยึดหลักสำคัญ 5 ประการ คือ (สุเมธ ตันติเวกุล, 2543, หน้า 3)

1. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติ โดยรวม เอื้ออาทร ประนีประนอม และเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นอิสระ อยู่บนพื้นฐานของเมตตาธรรม
3. ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างชาญฉลาด พร้อมหาทางเพิ่มคุณค่า โดยยึดอยู่บนหลักของความยั่งยืน
4. ด้านเทคโนโลยี เลือกใช้เฉพาะสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมและการพัฒนาเทคโนโลยีของเราด้วย
5. ด้านเศรษฐกิจ ยึดหลักความพออยู่ พอกิน พอใช้ หลังจากนั้นคิดหารายได้เพิ่มในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป หลีกเลี่ยงการก่อหนี้

โดยสรุป ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยมีเงื่อนไข 2 ประการคือ มีความรู้ และมีคุณธรรม โดยมีขั้นตอนการพัฒนา 3 ขั้น ได้แก่ การพึ่งตนเอง การพึ่งพาร่วมมือกันในชุมชน และการร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก

ตอนที่ 7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน

ชงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และอุทิศ สังขรัตน์(2556) ผลการศึกษาสภาพการณ์ของวิสาหกิจชุมชนพบว่า ปัจจัยด้านการเมือง ปัจจัยทางด้าน เศรษฐกิจ และปัจจัยทางด้านสังคม เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ส่วนปัจจัยทางด้าน เทคโนโลยี และปัจจัยทางนิเวศวิทยา เป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน ในด้านปัญหาและ อุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนมีดังนี้ ปัญหาด้านการตลาด ปัญหาด้านบัญชีและการเงิน ปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ปัญหาด้านการออกแบบ ผลิตภัณฑ์ และปัญหาด้านทุนการผลิต โดยแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน หน่วยงานภาครัฐเป็นหน่วยงานสำคัญของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ทั้งในด้านการให้ความรู้ การ พัฒนาทักษะด้านต่างๆ การสนับสนุนด้านการตลาด และการกำหนดระเบียบต่างๆ เพื่อสนับสนุน วิสาหกิจชุมชน

รังสรรค์ ปิติปัญญา (2542) ได้อธิบายว่าธุรกิจชุมชน เป็นธุรกิจของชุมชน โดยมีคนในชุมชน ร่วมกันเป็นเจ้าของ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบผลที่เกิดจากการดำเนินงาน ถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน การส่งเสริมให้ชาวบ้านทำธุรกิจชุมชน เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีโอกาสเรียนรู้วิธีการจัดการธุรกิจ การทำงาน ร่วมกันเพื่อตัวเองและเพื่อส่วนรวม ตลอดจนได้เรียนรู้ถึงการจัดการผลประโยชน์เพื่อพัฒนาชุมชน การเรียนรู้ผ่านการทำธุรกิจชุมชนนี้จะทำให้ชาวบ้านและชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสม และเกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ดังนั้นธุรกิจชุมชน จึงนับว่าเป็นวิธีการหรือกระบวนการที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อ “การพัฒนาคนและชุมชน” ซึ่งนอกจากนี้ผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน โดยตรงแล้วยังเชื่อว่าจะมีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนด้วย

ปัทมาวดี ชูชุก (2552, หน้า 20-21) ได้อธิบายไว้ว่า องค์กรการเงินใน ชุมชน เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ชาวบ้านใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ด้วยการกู้ยืมแหล่งเงินที่ดอกเบี้ยต่ำ ที่สุดมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรม เช่น การเกษตร อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังคงจำเป็นต้องกู้ เงินจากหลายแหล่ง เพราะ องค์กรการเงินในชุมชนไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางการเงิน ให้แก่ชาวบ้านต่อรายได้ได้อย่างเพียงพอ

Promsaka Na Sakolnakorn (2010) ได้อธิบายถึงปัญหาของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไว้ว่า ปัญหาของผู้ประกอบการ คือ 1) เกิดจาก

นโยบายภาครัฐ และสิ่งที่รัฐสนับสนุน ไม่สามารถตอบสนองความต้องการและความเป็นจริงของการเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรมวิสาหกิจได้ 2) มีปัญหาทางการเงิน เช่น ไม่สามารถยืมเงินจากสถาบันการเงินได้ 3) ขาดความรู้ความสามารถด้านต่างๆ 4) ปัญหาด้านแรงงาน โดยเฉพาะทักษะแรงงานที่หายาก และแรงงานมีอัตราการเข้าออกจากงานสูง และ 5) ขาดความรู้ความเข้าใจทางด้านการตลาด

เฉลิมพล จตุพร(2550) ได้ศึกษาการพัฒนาอย่างยั่งยืนของเกษตรกร ชุมชน และวิสาหกิจชุมชน ที่ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี โดยผลการศึกษาพบว่าในส่วนของวิสาหกิจชุมชน จะต้องปรับปรุงการดำเนินงานในเรื่องการตลาด การบริหารการผลิต กระบวนการจัดการสินค้า และความรับผิดชอบต่อชุมชน

สุดาณี คาคี และคณะ (2547) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการองค์ความรู้เพื่อขยายผลการผลิตแปรรูปน้ำมันงาปลอดสารเคมี ผู้วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลวิจัยพบว่าองค์ความรู้ในการปลูกงาและสกัดน้ำมันงา ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวไทยใหญ่ โดยสถาบันครอบครัวเป็นแหล่งก่อเกิดการเรียนรู้สั่งสมจนกลายเป็นองค์ความรู้ และมีการพัฒนาต่อเนื่ององค์ความรู้ในการสกัดน้ำมันงาจากเดิม โดยอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยพัฒนากระบวนการสกัดน้ำมันงาจากเดิม แบบใช้ครกไม้กับแรงงานวัวควาย ในการสกัด มาเป็นการใช้ครกไม้กับพลังน้ำหรือกังหันน้ำ และแบบประยุกต์โดยใช้ครกไม้กับพลังงานไฟฟ้าในการสกัดน้ำมันงา

สำนักงานเกษตรจังหวัดแพร่ (2554, หน้า 58) ได้รายงานสถานการณ์ของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดแพร่ที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐไว้ว่า 1) มีปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านเจ้าหน้าที่และระบบ การทำงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน 2) หน่วยงานภาคียังไม่ให้การสนับสนุนส่งเสริมเท่าที่ควร 3) การ บันทึกข้อมูลในระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชนช้า 4) เนื้อหาแบบประเมินศักยภาพมีมากเกินไป ควรปรับให้กระชับเพื่อสะดวกและรวดเร็วและเข้าใจง่ายและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง 5) แบบรายงานวิสาหกิจมีมากเกินไปควรจัดหมวดหมู่ที่เป็นข้อมูลที่สำคัญนำไปใช้ได้จริง 6) เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูลมีงานบันทึกปริมาณมากทำให้เกิดความล่าช้าในการบันทึกข้อมูล 7) การติดตามการดำเนินงานกลุ่มหน่วยงานภาคีระดับอำเภอให้ความร่วมมือน้อย 8) หน่วยงานภาคีไม่ได้ใช้ประโยชน์จากข้อมูลการประเมินศักยภาพหรือข้อมูลอื่น ๆ ในระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชนในการพิจารณาส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน และ 9) วิสาหกิจชุมชนมีจำนวนมากและเจ้าหน้าที่มีจำนวนน้อยทำให้การติดตามความก้าวหน้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม่ทั่วถึง

สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก (2554, หน้า 45) ได้วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคใน การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของจังหวัดพิษณุโลก ไว้ดังนี้ 1) กรมส่งเสริมการเกษตรและหน่วยงานภาคี ให้

ความสำคัญต่อการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนน้อย ไม่จริงจัง และแนวทางการส่งเสริมไม่ชัดเจนและต่อเนื่องอีกทั้งยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบต่องานส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน 2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางกลุ่มได้เข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภาคีหลายหน่วยงานและมีการใช้ชื่ออื่นในการเข้าร่วมกิจกรรมทั้งที่เป็นกลุ่มเดียวกัน ทำให้เกิดการสับสนและเข้าใจผิดระหว่างหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน 3) วิสาหกิจชุมชนยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้และยังต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิต และเงินทุนจากภายนอก 4) หน่วยงานภาคีในระดับอำเภอ และจังหวัด ยังทำงานแบบไม่บูรณาการและยังไม่เห็นความสำคัญเนื่องจากมีความเข้าใจว่าวิสาหกิจชุมชนเป็นงานของกรมส่งเสริมการเกษตร และ 5) วิสาหกิจชุมชนบางแห่งที่มาจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ไม่ได้เกิดจากปัญหาหรือความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง แต่มาจดทะเบียนเพื่อรอรับการส่งเสริมสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ และเพื่อหวังกู้เงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ซึ่งมีได้ประกอบกิจกรรมอย่างแท้จริงและต่อเนื่อง

วิทยา จันทะวงศ์ศรี (2547) เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวว่า สำหรับปัจจัยที่ต้องพิจารณาและให้ความสำคัญ สำหรับการนำแนวทางเลือกวิสาหกิจชุมชน นำไปปรับใช้กับกลุ่ม เพื่อผลต่อความสำเร็จ ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ 1) ปัจจัยด้านการผลิต ปัจจัยด้านการผลิตถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ ในการตัดสินใจทำการผลิตของแต่ละกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มต้องพิจารณาถึงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบหรือโอกาสในสินค้าที่กลุ่มผลิตที่จะสามารถดำรงประโยชน์และสร้างรายได้ให้แก่กลุ่ม ดังนั้นในการผลิตจึงจำเป็นต้องมีแหล่งวัตถุดิบที่เพียงพอและสามารถหาได้ สะดวก เพื่อลดต้นทุนอันเกิดจากการจัดหาวัตถุดิบ นอกจากนี้ทักษะและความรู้ความสามารถ หรือภูมิปัญญาชาวบ้านของสมาชิกในการผลิตจะช่วยให้สินค้าที่ผลิตได้นั้นมีคุณภาพได้มาตรฐาน 2) ปัจจัยด้านการตลาด ปัจจัยด้านการตลาดถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อปัจจัยด้านการผลิต การผลิตนั้นแม้จะมีความได้เปรียบในการผลิตแต่หากไม่สามารถหาตลาดมารับผลผลิตที่ผลิตได้นั้น การดำเนินกิจกรรมกลุ่มไม่อาจประสบความสำเร็จได้ โดยทั่วไปแล้ว ตลาดของผลผลิตที่กลุ่มผลิตได้มักอยู่ในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นสำคัญ 3) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการนี้มิได้เป็นหน้าที่หรือ ความรับผิดชอบของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกคน เนื่องจากสมาชิกที่ เข้าร่วมควรมีส่วนร่วมในการคัดเลือกผู้ที่จะมาทำหน้าที่แทน อย่างไรก็ตามสมาชิกที่ไม่ได้เข้าร่วมในสายการบังคับบัญชา ก็ยังสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นหรือร่วมตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ กลุ่มที่ประสบความสำเร็จมักมีการจัดแบ่ง อำนาจหน้าที่ ตลอดจนความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน 4) ปัจจัย

ด้านการเงิน เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยส่วนใหญ่แล้วเงินทุนที่กลุ่มจัดหานั้นมักอยู่ในรูปของการออมทรัพย์ หรือการถือหุ้น เรือหุ้น การสะสมทุน การดำเนินกิจกรรมด้านการเงิน การบัญชี การกำหนดการจัดสรรผลกำไรอย่างเป็นสัดส่วน และมีระบบที่ชัดเจน จะสามารถช่วยให้การดำเนินงานกลุ่มเป็นไปได้ด้วยดี 5) ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในการพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในกลุ่มหรือชุมชนนี้ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาทั้งการมีส่วนร่วมในแง่ของการกำหนดนโยบายเป้าหมายของการดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการจัดสรร คัดเลือกผู้ที่จะเข้ามามีอำนาจในการตัดสินใจหรือรับผิดชอบในงานที่รับมอบหมาย ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในอันที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการ แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเกณฑ์ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการประสบความสำเร็จจากการนำแนวทางเลือกวิสาหกิจชุมชนมาปรับใช้ทั้งสิ้น ด้วยเหตุที่หัวใจหลักของวิสาหกิจชุมชนก็คือ การให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ ตลอดจนการเสนอความเห็นและการตัดสินใจเป็นสำคัญ 6) ปัจจัยที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ ถือเป็นเรื่องที่สำคัญ ที่จะทำให้การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว เนื่องจากผู้นำมีบทบาทที่สำคัญในการริเริ่มการเสนอแนวทางเลือกและดำเนินการ ในการวางแผน ตลอดจน กำหนดนโยบายต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบในการดำเนินกิจกรรม 7) ปัจจัยด้านแรงงาน การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนที่สามารถใช้แรงงานที่มีอยู่ในชุมชนนั้น นอกจากจะเป็นการสร้างงานให้เกิดขึ้นในชุมชน การใช้แรงงานที่มีอยู่ในชุมชนยังเป็นการช่วยให้แรงงานนั้นเป็นแรงงานที่มีทักษะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ตัวแรงงานเอง และที่สำคัญก็คือการที่แรงงานสามารถใช้แรงงานในท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ได้นั้น ย่อมส่งผลให้ปัญหาครอบครัวลดลง ย่อมทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น 8) ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก การมีปฏิสัมพันธ์มี 2 ลักษณะคือ การ มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นบวก (positive interaction) และปฏิสัมพันธ์ที่เป็นลบ (negative Interaction) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชุมชนที่จะต้องเรียนรู้และหาให้พบว่าการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์จาก สถาบันภายนอกนั้นเป็นไปในลักษณะใด ชุมชนที่สามารถประสบความสำเร็จนั้นสามารถสร้างได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ภายนอกกับสถาบันต่างๆ โดยการเข้ามาของสถาบันจากภายนอกนี้ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการเข้ามาให้ความช่วยเหลือทั้งในส่วนของเงินทุน และการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ตลอดจนการฝึกทักษะให้แก่ชาวบ้าน 9) ปัจจัยที่เกี่ยวกับสมาชิก เนื่องจากสมาชิกในชุมชนถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดใน การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน การได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน ตลอดจนการที่ชาวบ้าน มีความอดทนและพยายามสร้างสิ่งที่มีความหมายต่อการดำเนินกิจกรรมอย่างไรก็ดี ชาวบ้านที่ เป็นสมาชิกก็ควรตระหนักและให้ความสำคัญ

กับการดำเนินงานหรือกิจกรรมที่ตนเข้าเป็นสมาชิก โดยสมาชิกต้องหมั่นติดตามความคืบหน้าขององค์กรและให้ความร่วมมือให้กิจกรรมต่าง ๆ อาทิเช่น การเข้าร่วมประชุม การร่วมติดตามศึกษาดูงาน พร้อมทั้งร่วมคิดและเสนอ ความเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรหรือชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ 10) ปัจจัยที่เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาของกลุ่ม โดยกลุ่มต้องมีการติดต่อกับสมาชิกอย่างทั่วถึงและ สม่่าเสมอ มีการพบปะแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสารกันระหว่างผู้นำ สมาชิกและระหว่างกลุ่ม หรือ บุคคลหรือองค์กรภายนอกที่นำความรู้หรือข่าวสารใหม่ ๆ มาแลกเปลี่ยนและสามารถนำไปปรับใช้ได้กับกลุ่ม

มนเทียร โรหิตเสถียร (2549) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง การดำเนินงาน ของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มผลิตภัณฑ์จากผ้าในจังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จ ของวิสาหกิจคือ การบริการลูกค้า ความเร็วของตลาด และนวัตกรรม ปัจจัยแห่งความสำเร็จนี้ จะสอดคล้องกับกลยุทธ์ความแตกต่างและกลยุทธ์การเป็นผู้นำด้านต้นทุนที่ต่ำกว่า สามารถวัดค่าปัจจัยแห่งความสำเร็จได้ โดยการแบ่งปัจจัยแห่งความสำเร็จออกเป็นปัจจัยด้านการเงิน ด้านลูกค้า กระบวนการภายในธุรกิจ การเรียนรู้และการสร้างนวัตกรรมใหม่และปัจจัยอื่น ๆ เพื่อ สามารถติดตามวัดผลการดำเนินงานด้านต่างๆ และยังมีปัจจัยภายนอกอื่นๆ เช่น ความสัมพันธ์กับรัฐบาล การให้บริการของภาครัฐ การสื่อสาร ก็ล้วนแต่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของการประกอบธุรกิจเช่นกัน

สมแก้ว รุ่งเลิศเกรียงไกรและคณะ (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ประกอบไปด้วย 1) ลักษณะทั่วไปของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเกี่ยวกับลักษณะผู้รับผิดชอบ ลักษณะของวิสาหกิจชุมชนและโอกาสทางธุรกิจ และ 2) ลักษณะของผู้รับผิดชอบ โดยเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของ วิสาหกิจชุมชน พบว่ารูปแบบการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนที่เหมาะสม คือ การจัดวางระบบการจัดการในแต่ละกิจกรรมทางธุรกิจให้มีระบบมากขึ้น พร้อมกับเพิ่มศักยภาพทางการจัดการ โดยเฉพาะทางด้านการเงินและการบัญชี

ฉัฐพล นิมมานพัชรินทร์ (2552) ได้อภิปรายถึงรายงานสถานการณ์วิสาหกิจ ขนาดกลางและขนาดย่อม ซึ่งรวมไปถึงวิสาหกิจชุมชน ที่ได้ทำการสำรวจในปี พ.ศ. 2552 ไว้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการประกอบการได้แก่ ลำดับที่ 1 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจไทย เนื่องจากความ วิตกกังวลเรื่อง การลงทุน ความเชื่อมั่น และความสามารถในการส่งออก ลำดับที่ 2 สถานการณ์ทาง การเมือง เนื่องจาก SMEs ยังคงวิตกกังวลเรื่อง ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อและยาวนาน อันจะส่งกระทบ ต่อความเชื่อมั่น การท่องเที่ยว และเศรษฐกิจไทย จนทำให้พฤติกรรมผู้บริโภคหันกลับมาเก็บออม แทนการบริ โภคที่น่าจะเป็นตาม

นโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐบาล โดยเฉพาะ SMEs ในพื้นที่ภาค กลาง ลำดับที่ 3 พฤติกรรม ผู้บริโภค โดยคาดว่าพฤติกรรมของผู้บริโภคภายในประเทศน่าจะเป็น ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การประกอบธุรกิจเนื่องจาก SMEs มีความวิตกกังวลว่าเหตุการณ์ทางการเมืองจะส่งผลการอ้อมมากกว่า บริโภคตามปกติ ลำดับที่ 4 เศรษฐกิจโลก ลำดับที่ 5 การแข่งขันภายในประเทศ เนื่องจาก SMEs ประเมินว่าเหตุการณ์ภายในประเทศในปัจจุบันน่าจะส่งผลให้เกิด การชะลอการลงทุน ด้านการตลาด ยังคงวิตกกังวลเรื่องการแย่งชิงส่วนแบ่งทางการตลาดจาก ผู้ประกอบการรายใหญ่ หรือผู้ที่มีศักยภาพ จนทำให้ตนเองไม่สามารถอยู่รอดได้

วรุณี หล้าทุม (2540) ได้อธิบายไว้ว่า กลุ่มเกษตรกรการผลิตที่มีประสิทธิภาพในการ ดำเนินงานประกอบไปด้วยปัจจัยดังนี้ 1) คณะกรรมการของกลุ่มต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง ทำ ตามระเบียบข้อบังคับ และสามารถวิเคราะห์ปัญหาของกลุ่มได้ 2) สมาชิกกลุ่มต้องเข้าใจและ ปฏิบัติ ตามระเบียบของกลุ่มให้มีความคิดเห็นเพื่อพัฒนากลุ่มและให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ 3) การเงินต้องมีความรัดกุม มีการวางแผน และปฏิบัติตามข้อบังคับอย่างเคร่งครัด 4) มีการดำเนินการ วางแผนด้านปัจจัยการผลิตเป็นอย่างดี และ 5) มีระบบการจัดการกลุ่มที่ดี เช่น การวางแผนการพัฒนา ความรู้สมาชิก และการสนับสนุนการทำงานและขวัญกำลังใจ ความรู้ความเข้าใจทางด้านบัญชีเป็น ปัญหาที่พบโดยทั่วไปในวิสาหกิจชุมชนทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยทั่วไปมีการบันทึกบัญชีโดยไม่ เป็นระบบและไม่ถูกต้อง

7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบผลิตภัณฑ์

ชาคริต เกตุเรืองโรจน์ (2553) วิจัยเรื่องการออกแบบเลขนศิลป์บนบรรจุภัณฑ์อาหารส่งออกใน ประเทศแถบตะวันออกกลาง เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านวัฒนธรรม และ การศึกษาข้อมูลด้าน อาหารส่งออกในประเทศแถบตะวันออกกลาง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบเลขนศิลป์บน บรรจุภัณฑ์ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม พร้อมกับการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในสาขา ต่าง ๆ เพื่อใช้สรุปแนวทางในการออกแบบ จากนั้นทำ การออกแบบผลงาน โดยแบ่งกลุ่มแนวคิดด้าน วัฒนธรรม ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ เอกลักษณ์ทางด้าน สถาปัตยกรรม, เอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิตและ เอกลักษณ์ด้านการแต่งกาย รวมผลงานออกแบบ 15 ชิ้น จากนั้นทำการประเมินผล โดยผู้เชี่ยวชาญสาขา ต่าง ๆ ได้แก่ ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านออกแบบเลขนศิลป์และด้านสินค้าส่งออก รวม 7 ท่าน พร้อม สัมภาษณ์และรับฟังข้อเสนอแนะ จนนำมาสู่ สรุปผลการวิจัย ด้วยสถิติค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบน

มาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่าการออกแบบเลขศิลป์ทางด้านวัฒนธรรมนั้น มีส่วนช่วยสร้างการยอมรับ โดยในภาพรวมผลงานการออกแบบภายใต้แนวคิดด้านวัฒนธรรม 15 ชิ้น มีผลประเมินค่าเฉลี่ยในระดับดี ($\bar{X} = 3.23$) โดยพิจารณาตาม เอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรม 3 กลุ่มคือ ลำดับที่ 1 กลุ่มเอกลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรม ซึ่งมีผลประเมิน ค่าเฉลี่ยในระดับดีมาก ($\bar{X} = 3.33$) ลำดับที่ 2 กลุ่มเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต มีผลประเมินค่าเฉลี่ยในระดับดี ($\bar{X} = 3.19$) และลำดับที่ 3 กลุ่มเอกลักษณ์ด้านการแต่งกาย มีผลประเมินค่าเฉลี่ยในระดับดี ($\bar{X} = 3.16$) ตามลำดับ จากผลการวิจัยทำให้สรุปได้ว่า ในการนำแนวคิดด้านวัฒนธรรมมา ประยุกต์ใช้ในการออกแบบ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อและทัศนคติของผู้คน นั้นจะช่วยสร้างการยอมรับและนำมาซึ่งการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นั้นต่อไป

จักรพันธ์ พันธุ์พุกภัย(2550) ได้วิจัยเรื่อง การออกแบบบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่มชาเขียว ประเภทขวดพลาสติกด้านรูปทรงและสีของฉลาก ได้ศึกษาความพึงพอใจของผู้บริโภคเครื่องดื่มชาเขียวที่เป็นนักเรียน นักศึกษา นิสิต และประชาชนทั่วไป มีอายุระหว่าง 15-30 ปี ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อแบบบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่มชาเขียวที่ผู้วิจัยได้ออกแบบขึ้น จำนวน 30 แบบ และให้ผู้เชี่ยวชาญคัดเลือกเหลือ 10 แบบ แล้วนำไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 40 คน เพื่อคัดเลือก บรรจุภัณฑ์ตัวอย่างที่มีความพึงพอใจสูงสุด 3 อันดับแรก โดยแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ และจัดอันดับ จำแนกตามเพศ และกลุ่มอายุ จากนั้นไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 80 คนเพื่อคัดเลือกให้เหลือ 1 แบบ ที่พึงพอใจมากที่สุด จากผลการวิจัยพบว่าบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่มชาเขียวประเภทขวดพลาสติก รูปทรงสามเหลี่ยม สีของฉลากเป็นโทนสีเหลืองอมเขียว ใช้ตัวอักษรแบบที่สร้างขึ้น โดยใช้รูปของตัวอักษรญี่ปุ่นได้รับความพึงพอใจมากที่สุด จึงเสนอแนะให้ผู้ผลิตได้นำรูปทรงขวด ดังกล่าวไปใช้ในการผลิตบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่มชาเขียวให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคต่อไป

สุรพงษ์ ประเสริฐศักดิ์ (2552) ได้วิจัยเรื่ององค์ประกอบบรรจุภัณฑ์ ส่งผลให้สามารถ เพิ่มมูลค่าสินค้า ได้ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 104 คน โดยมีภาพบรรจุภัณฑ์จำนวน 200 ชิ้น โดยใช้แบบสอบถาม เพศชาย-หญิง อายุ 20-60 ปี รายได้ประมาณ 30,000 บาทขึ้นไป โดยแบ่งหัวข้อคือ ตัวสินค้า ยี่ห้อ เลขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ ความเรียบร้อยของการผลิตบรรจุภัณฑ์ เทคนิคพิเศษ จำนวนชั้นการหีบห่อบรรจุภัณฑ์ วัสดุ รูปทรง ช่องที่ออกแบบเฉพาะเพื่อการบรรจุผลิตภัณฑ์ ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยกับตัวสินค้าและยี่ห้อ ที่ส่งผลต่อราคา คิดเป็นร้อยละ 100 เลขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สามารถส่งผลให้สินค้ามีราคาสูงขึ้น โดยมีตัวอักษร สีภาพประกอบหรือลวดลายเชิงกราฟฟิก การจัดองค์ประกอบ สรุปตัวอักษรบน บรรจุภัณฑ์เป็นตัวอักษรที่ให้ความรู้สึกหรูหรา เป็นทางการ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และง่ายต่อการอ่าน

ศุภนิษา มรรคเจริญ (2553) จากการศึกษาวิจัยเรื่องการออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อการส่งออก โดยทำ การศึกษาถึงความต้องการของลูกค้าที่มีต่อบรรจุภัณฑ์โดยประยุกต์ใช้เทคนิคการ กระจายหน้าที่เชิงคุณภาพ (quality function deployment) เข้ามาช่วยในการออกแบบและพัฒนา บรรจุภัณฑ์เพื่อให้เหมาะสมในกระบวนการผลิต การขนส่ง โดยการส่งแบบสอบถามไปให้กลุ่ม ตัวอย่าง มีลูกค้ากลุ่มเป้าหมายของกรณีศึกษานี้คือผู้ค้าปลีก (retailer) ของบริษัท ที่อยู่ในทวีปยุโรป และประเทศออสเตรเลีย ซึ่งทีมงานของบริษัททั้งฝ่ายผลิต และฝ่ายการตลาด ร่วมกับผู้วิจัย ผลจาก การสำ รวจทั้งหมดลูกค้ามีความพึงพอใจในคุณลักษณะของบรรจุภัณฑ์ที่ได้รับการออกแบบและพัฒนาใหม่ มากที่สุด โดยค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในบรรจุภัณฑ์พลาสติกหลังจากการพัฒนา เท่ากับ 4.16 เมื่อเทียบ กับเกณฑ์ที่ใช้ให้คะแนนความพึงพอใจในบรรจุภัณฑ์ ก่อนพัฒนามีค่าเฉลี่ย 3.69 ซึ่งเพิ่มขึ้น 0.47 นั้นคือมีความพึงพอใจเพิ่มขึ้นร้อยละ 12.82

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการของ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในแง่มุมต่างๆรวมทั้งแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่สามารถนำมาใช้ในการศึกษา และเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการที่ดีและ การออกแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในงานวิจัยนี้ได้